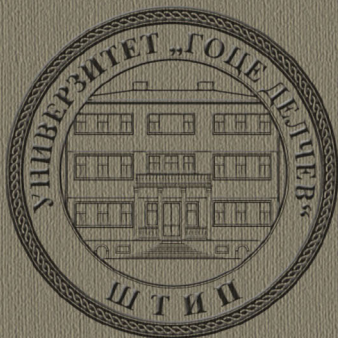

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ

ISSN 1857-8713

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
YEARBOOK

ГОДИНА 13

VOLUME XIII

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF LAW

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ**

ISSN 1857-8713

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

2023

YEARBOOK

2023

ГОДИНА 13

VOLUME XIII

**GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF LAW**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF LAW**

За издавачот

Проф. д-р Олга Кошевалиска
For the publisher:
Assoc. prof. Olga Koshevaliska, Ph.D

Издавачки совет

Проф. д-р Дејан Мираковски
Проф. д-р Лилјана Колева Гудева
Проф. д-р Јован Ананиев
Проф. д-р Ана Никодиновска Крстевска

Editorial board

Prof. Dejan Mirakovski, Ph.D.
Prof. Liljana Koleva Gudeva, Ph.D.
Prof. Jovan Ananiev, Ph. D
Prof. Ana Nikodinovska Krstevska, Ph. D

Меѓународен програмски комитет

Проф. Џорџа Бевилаква,
Универзитет на Кампаниа
„Луиџи Ванвители“ (Италија)
Проф. Олга Кошевалиска,
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип (Р. Македонија)
Проф. Габриела Оанта,
Универзитет „А Коруња“ (Шпанија)
Проф. Јован Ананиев,
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип (Р. Македонија)
Проф. Маја Савич Бојанич,
Универзитетска Сараевска школа за наука и
технологија (Босна и Херцеговина)
Проф. Елена Максимова,
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип (Р. Македонија)
Проф. Кјара Нери,
Универзитет „Жан Мулен Лион 3“ (Франција)
Проф. Јадранка Денкова,
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип (Р. Македонија)
Проф. Аленка Верболе,
Меѓународен Универзитет Шилер
(Соединети Американски држави)
Проф. Габриела Белова – Ганева,
Југозападен Универзитет „Неофит Рилски“ (Бугарија)

International Editorial board

Prof. Giorgia Bevilacqua,
Università di Campania ‘Luigi Vanvitelli’
(Italy)
Prof. Olga Koshevaliska,
University Goce Delcev – Štip (R. Macedonia)
Prof. Gabriela Oanta,
Universita A Coruña (Spain)
Prof. Jovan Ananiev,
University Goce Delcev – Štip (R. Macedonia)
Prof. Maja Savić Bojanić,
Sarajevo School of Science and Technology
(Bosnia and Herzegovina)
Prof. Elena Maksimova,
University Goce Delcev – Štip (R. Macedonia)
Prof. Kiara Neri,
Université Jean Moulin Lyon 3 (France)
Prof. Jadranka Denkova,
University Goce Delcev – Štip (R. Macedonia)
Prof. Alenka Verbole,
Schiller International University
(United States of America)
Prof. Gabriela Belova – Ganeva,
South-West University ‘Neofit Rilski’ (Bulgaria)

Редакциски одбор

Проф. д-р Јован Ананиев
Проф. д-р Ана Никодиновска Крстевска
Проф. д-р Борка Тушевска Гавриловиќ

Editorial staff

Prof. Jovan Ananiev, Ph. D
Prof. Ana Nikodinovska Krstevska, Ph. D.
Prof. Borka Tuševska Gavrilovikj, Ph. D

Главен уредник

Проф. д-р Олга Кошевалиска

Managing editor

Assoc. prof. Olga Koshevaliska, Ph.D

Одговорен уредник

Проф. д-р Ана Никодиновска Крстевска

Editor in chief

Prof. Ana Nikodinovska Krstevska, Ph. D

Јазично уредување

Слаѓан Спасовски
(македонски јазик)

Language editor

Slagjan Spasovski
(Macedonian)

Техничко уредување

Благој Михов

Technical editor

Blagoj Mihov

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Правен факултет
ул. „Крсте Мисирков“ 10-А
п. фах 201, 2000 Штип
Р. Македонија

Address of the editorial office

Goce Delcev University – Štip
Faculty of Law
Krste Misirkov 10-A.,
PO box 201, 2000 Štip,
R. of Macedonia

СОДРЖИНА

ЕПИФЕНОМЕНОЛОШКО РАЗГЛЕДУВАЊЕ НА ПОИМИТЕ СОБРАНИЕ, ПАРЛАМЕНТ И КОНГРЕС НИЗ ПРИЗМА НА НИВНИТА РАЗНОЗНАЧНОСТ АМБАРКОВ Никола	1
ЈУСТИНИЈАНОВИТЕ „ИНСТИТУЦИИ“ – ПРВИОТ ВИЗАНТИСКИ ПРАВЕН УЧЕБНИК СО ЗАКОНСКА СИЛА АПАСИЕВ Димитар	11
ДАЛИ РИМСКИОТ ДОГОВОР ЗА ОРТАКЛАК (<i>SOCIETAS</i>) ЖИВЕЕ ВО ОПШТИОТ ИМОТЕН ЗАКОНИК ЗА ЦРНА ГОРА ОД 1888 ГОДИНА АТАНАСОВСКА – ЦВЕТКОВИЌ Анета и ЈОВАНОВИЌ Александра	30
ПРОФИЛОТ НА ГРАЃАНСКИ ЗДРУЖЕНИЈА: ДАВАТЕЛИ НА СОЦИЈАЛНИ УСЛУГИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ДАМОВСКИ Андон	42
АТХЕЗИОНО РЕШАВАЊЕ НА ИМОТНОПРАВНИ БАРАЊА ВО КРИВИЧНА ПОСТАПКА ДОНЕВА Нада, ЃОРЃИЕВА Дијана и ИБИШ Ебру	57
АНАЛИЗА НА ПРЕДЛОГ-РЕФОРМАТА НА СУДОТ НА ПРАВДАТА НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА ВО ОДНОС НА ПОСТАПКАТА ПО ПРЕТХОДНО ОДЛУЧУВАЊЕ ЈОСИФОВИЌ Ивица и КАМБОВСКИ Игор	66
Е-ТРГОВИЈАТА ВО ПАНДЕМИЈАТА И ПО НЕА-МАКЕДОНСКИ ИСКУСТВА И СОСТОЈБИ КАМБОВСКИ Игор и ЈОСИФОВИЌ Ивица	75
ПРАВОТО НА ОБРАЗОВАНИЕ НИЗ ПРИЗМАТА НА ПРАКТИКАТА НА ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА МАКСИМОВА Елена и МАРОЛОВ Дејан	81
ПРАВНАТА РЕГУЛАТИВА ЗА МАКЕДОНСКИОТ УСТАВЕН СУД – ПРАВНИ ПРОПУСТИ И ПРОБЛЕМИ ВО ПРАКТИКАТА САВЕСКИ Дејан	95

ПРАВОТО НА ОБРАЗОВАНИЕ НИЗ ПРИЗМАТА НА ПРАКТИКАТА НА ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА

Анстракт: Правото на образование е едно од фундаменталните права во современото и демократско општество. Ваквото право е од недвосмислена важност при остварувањето на останатите човекови права, слободата и независноста на секоја индивидуа. Државата е должна да го почитува остварувањето на ова право и правото на родителите да го обезбедат ова право согласно нивните религиозни и филозофски убедувања.

Европската конвенција за човекови права и изречно го уредува во член 2 од Протокол 1, според кој се гарантира индивидуално право на образование. Европскиот суд за човекови права констатирал дека правото на образование го опфаќа основното образование, средното образование, високото образование и специјализирани курсеви, а дека и возрасните како и децата го уживаат ова право.

Начинот на кој ова право се реализира не е ослободено од повремени дискриминаторски практики. Ваквите практики за жал се сеприсутни и се далеку од илузорни. Што повеќе се и наше секојдневие кое е потврдено и со пресудата *Elmazova and Others v. North Macedonia* од 13 декември 2022 година, за дискриминација во локално училиште во Штип.

Загоча, интенцата на авторите е преку научен приказ на содржината на член 2 од Протокол 1, како и праксата на Судот во оваа област и формираните ставови да ја потенцираме важноста на правото на образование ослободено од дискриминаторски практики. Исто така во трудот ќе ја покажеме практичната примена на Протоколот и правото на образование загарантирано во Конвенцијата, но и недостатоците на државите при реализација на гаранциите на овој Протокол, со посебен осврт кон Република Македонија.

Клучни зборови: право, образование, Европска конвенција, Европски суд за човекови права, Штип, Македонија

THE RIGHT TO EDUCATION THROUGH THE PRISM OF THE PRACTICE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Abstract: The right to education is one of the fundamental rights in a modern and democratic society. This right is of unequivocal importance in the exercise of other human rights, freedom and independence of each individual. The state is obliged to respect the exercise of this right, and also the right of parents to ensure this right according to their religious and philosophical convictions.

The European Convention on Human Rights expressly regulates this right in Article 2 of Protocol 1, according to which the individual right to education is guaranteed. The European Court of Human Rights stated that the right to education includes primary education, secondary education, higher education and specialized courses, and that both adults and children enjoy this right.

The way this right is realized is not free from occasional discriminatory practices. Such practices are unfortunately ubiquitous and far from illusory. A contrario, these practices are present in our everyday life, which is also confirmed by the judgment *Elmazova and Others v. North Macedonia* from December 13, 2022, where discrimination in a local school in Stip is detected.

¹ Вонреден професор на Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“; e-mail: elena.ivanova@ugd.edu.mk

² Вонреден професор на Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“; e-mail: dejan.marolov@ugd.edu.mk

³ Associate Professor at Faculty of Law, "Goce Delchev" University; e-mail: elena.ivanova@ugd.edu.mk

⁴ Associate Professor at Faculty of Law, "Goce Delchev" University; e-mail: dejan.marolov@ugd.edu.mk

Therefore, the intention of the authors is to emphasize the importance of the right to education free from discriminatory practices through a scientific presentation of the content of Article 2 of Protocol 1, as well as the practice of the Court in this area and the formed views. Also, in the paper we will show the practical application of the Protocol and the right of education guaranteed in the Convention, but also the shortcomings of the states in exercising the guarantees of this Protocol, with a special reference to the Republic of Macedonia.

Keywords: *right, education, European Convention, European Court of Human Rights, Shtip, Macedonia*

Вовед

Правото на образование, несомнено е едно од најважните права од областа на корпусот на човекови права. Истото задира во фундаментите на било кое општество и ја чини основата на човекот како разумно суштество, што го овозможува себеспознавањето, но и градењето на конструктивни критики и погледи. Правото на образование не запира на правото на основно образование. Правото на образование се простира и понатаму, на средното но и високото образование. Всушност, можеме да кажеме дека правото на образование и не запира затоа што човекот има право на континуирано дообразование. Оттука, скоро сите правни системи на различни држави во светот го признаваат правото на образование (со определени специфики). Истото е признаено на светско ниво, преку функционирањето на ООН како светска организација и неговите правни акти. На европскиот континент, истото е дел од Европската конвенција за човекови права поточно, чл.2 од нејзиниот прв Протокол. Имајќи во предвид дека скоро сите држави од поширокиот регион на Европа се и потписнички на истиот (вклучително и Р.С.Македонија) станува очигледна важноста на ваквите одредби и нивно адекватно спроведување и дословно почитување.

Токму овој труд го анализира правото на образование од чл.2 Протокол 1 на Конвенцијата, поточно неговата структура, обсег но и ограничувањата кои постојат. Во посебен дел се анализираат и посточеките и минати дискриминаторски практики во овозможување на правото на образование.

Претходниве анализи се поткрепени и со емпирија и анализа на конкретни пресуди на Европскиот Суд за Човекови Права од Стразбург. На овој начин се влечат и конкретни заклучоци и предлози за правото на образование во контекст на чл.2 Протокол 1 од Европската Конвенција за Човекови Права.

1. Правото на образование и член 2 од Протокол 1 на Европската конвенција за човекови права

Правото на образование е едно од основните човекови права. Како такво е признаено во највисоките правни акти на огромен број држави широм светот. На тлото на Европа, ова право е наведено во член 2 од Протокол 1 на Европската Конвенција за човекови права⁵ кој гласи : *“Никому не може да му се одземе правото на образование. Во своето дејствување во областа на образованието и наставата, државата ги почитува правата на родителите да обезбедат образование и настава во согласност со своите верски и филозофски убедувања.”*

Во 1950 година, кога беше потпишан текстот на Европската конвенција за човекови права, правото на образование не беше издвоено како засебно право. Членот 9 или „слободата на мислење, совест и вера“ не го опфаќаше посебно правото на образование. На 20 март 1952 година е одобрен Првиот Протокол на Конвенцијата, и го вклучува членот 2, кој претставува дополнета верзија на текстот за образование што првично беше планиран да биде вклучен во Конвенцијата. Така, Конвенцијата стапи на сила на 3 септември 1953 година, а Протоколот на 18 мај 1954 година⁶.

На самиот почеток сметаме дека треба да се напомене дека правото на образование е признаено и гарантирано и низ голем број на акти надвор од рамката на Советот на Европа, како

---

⁵ https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf

⁶ Clarke, D. M. (1987). FREEDOM OF THOUGHT AND EDUCATIONAL RIGHTS IN THE EUROPEAN CONVENTION. *Irish Jurist* (1966-), 22(1), 28–54. <http://www.jstor.org/stable/44027194>

на пример Универзалната декларација за човекови права⁷, Пактот за економски, социјални и културни права од 1966 год⁸, Конвенцијата на ООН за права на децата⁹ и др. Така и Европскиот суд за човекови права при своите толкувања, го интерпретира правото на образование во светло на постоечкото меѓународно право и како интегрален дел на другите права наведени во самата Европска Конвенција за Човекови Права (ЕКЧП) (*Leyla Şahin v. Turkey* ,¹⁰ *Timishev v. Russia*¹¹, *Çam v. Turkey*¹²).

Еден од првите важни случаи во ова област е случајот Кембел и Козанс против Велика Британија (*Campbell and Cosans*)¹³. Овој случај произлезе од барањата на мајките на Гордон Кембел и Џефри Козанс во 1976 година до Комисијата за човекови права, тврдејќи дека постоењето на физичко казнување како дисциплинска мерка претставува третман спротивно на член 3 од Конвенцијата, а исто така и дека ги прекршува нивните права како родители да обезбедат образованието на нивните деца да биде во согласност со „нивните филозофски убедувања“ како што е гарантирано со член 2 од Протоколот 1 на Конвенцијата. Дополнително, г-ѓа Козанс тврдеше дека суспензијата на Џефри од училиште претставува негирање на неговото право на образование. Пресудата на Европскиот суд за човекови права (Судот) беше донесена во февруари 1982 година и таа покренува интересни правни прашања за правата на децата, учениците и родителите во однос на образованието. Она што претставува разумно регулирање на правото на образование мора строго да се толкува бидејќи не постои рестриктивна клаузула во самиот член. Во случајот Кембел и Козанс, Судот потврди дека правото на пристап до постоечките образовни институции дадено со членот може да се регулира, но инсистираше на тоа дека „таквото регулирање никогаш не смее да ја повреди суштината на правото ниту да биде во конфликт со другите права предвидени во Конвенцијата или нејзините Протоколи. Суспензијата на Џефри Козанс беше неразумна затоа што беше заснована на одбивањето на неговите родители да се поколебаат од нивните „филозофски убедувања“ и Обединетото Кралство беше обврзано да ги почитува овие убедувања според втората реченица од член 2. Така, Судот утврди дека нема прекршување на член 3 од Конвенцијата, бидејќи физичко казнување се немаше случено, но и дека на Џефри му е ускратено правото на образование со што е прекршено член 2 од Протокол 1. Овој случај дава јасен сигнал дека правата на децата и студентите во образовните установи, како и нивното право на самото образование ќе бидат силно заштитени. Земени заедно со наглото проширување на она што ќе претставува „филозофско убедување“ во втората реченица од член 2, пресудата исто така ќе го зајакне влијанието и овластувањата на родителите во однос на школувањето на нивните деца. Овој случај не го реши конечно прашањето за физичката казна покренато во членот 3, но јасно е дека родителите кои ги користат своите права според член 2 од Првиот протокол сега можат да спречат нанесување таква казна на нивните деца¹⁴.

1.1. Структура и обсег на член 2 од Протокол 1

Членот 2 од Протоколот I на Европската конвенција за човекови права се применува во речиси сите земји-членки на Советот на Европа, двата единствени исклучоци се Монако и Швајцарија. Овие две земји го потпишаа но никогаш не го ратификуваа Протоколот.¹⁵

Одредбата гласи: Никому не смее да му се ускрати правото на образование. При извршувањето на сите функции што ги презема во однос на образованието и наставата, државата ќе го почитува правото на родителите да обезбедат такво образование и настава во согласност со нивните религии и филозофски убедувања.

⁷ [Univerzalna-deklaracija-za-pravata-na-covekot.pdf \(bezomrazno.mk\)](https://www.coe.int/mk/web/compass/international-covenant-on-economic-social-and-cultural-rights)

⁸ <https://www.coe.int/mk/web/compass/international-covenant-on-economic-social-and-cultural-rights>

⁹ <https://www.coe.int/mk/web/compass/convention-on-the-rights-of-the-child>

¹⁰ *Leyla Şahin v. Turkey*, application no. 44774/98 judgement 2005 § 66

¹¹ *Timishev v. Russia*, nos. 55762/00 and 55974/00, ECHR 2005-XII, § 64

¹² *Çam v. Turkey*, no. 51500/08, 23 February 2016, § 53

¹³ *Campbell and Cosans v. The United Kingdom*, application no. 7511/76; 7743/76, judgement February 25th 1982

¹⁴ Lonbay, J., *Rights in Education under the European Convention on Human Rights*, *The Modern Law Review*, Vol. 46, No. 3 (May, 1983), pp. 345-350

¹⁵ <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatyid=009>

Општо земено, одредбата се стреми да ја заштити можноста за плурализам во образованието, која можност е суштинска за зачувување на „демократското општество“ како што е замислено во Конвенцијата. Со оглед на моќта на модерната држава, оваа цел мора да се реализира пред сè преку државното учење¹⁶. Поконкретно, Европскиот суд за човекови права истакна дека На државата и е забрането да се стреми кон цел на индоктринација што може да се смета дека не ги почитува религиозните и филозофските убедувања на родителите¹⁷. Што значи државата, мора да се грижи информациите или знаењата вклучени во наставната програма да бидат пренесени во цел, критички и плуралистички начин.

Член 2 од Протокол 1 практично е сочинет од само две реченици. Во првата реченица се гарантира индивидуалното право на образование додека во втората реченица се гарантира правото на родителите да обезбедат образование за своите деца во согласност со нивните верски и филозофски убедувања. Очигледно е дека првата реченица е сеопфатна и доминантна и се однесува на сите луѓе додека пак втората е еден вид на додаток на основното право од првата реченица. Оттука родителите не смеат да го оневозможат правото на образование на нивните деца врз основа на нивни убедувања¹⁸ (*Konrad and Others v. Germany*¹⁹). Значи правото на образование е апликативно како за децата така и за возрасните (*Velyo Velev vs Bulgaria*²⁰). Треба да се напомене дека Судот прилично широко го толкува терминот родители. Така на пример под овој термин понекогаш ги сведува и бабата и дедото (*Lee v. the United Kingdom*²¹).

Забележлово е дека правото на образование од член 2 од Протокол 1 е дефинирано преку негативна обврска на државата која има обврска да се воздржува од одземање на правото на образование на било кое лице. Практично не постои конкретна позитивна обврска или обврски за државите да креираат конкретен образовен систем на еден или друг начин зошто ова едноставно е оставено на нивна сопствена дискреција. Сепак, правото на образование од првата реченица, по својата суштина бара некакво регулирање од страна на државата. Секако дека конкретната регулација е во надлежност на конкретна држава која има право да ја приспособува на свите потреби и прилики но таквата регулација не смее на ниту еден начин да го повреди основното право на образование.

Интересно е да се напомене дека одбивањето на млади девојки кои носат превез изразувајќи ја својата религија да пристапат кон основното училиште Судот не го сметал за прекршување на член 2 од Протокол 1. Судот сметал дека се додека сето тоа е предвидлива ситуација и пропорционална мерка, не им го одзема правото на родителите да ги воспитуваат своите деца согласно свите религиозни или филозофски убедувања (*Köse and Others v. Turkey*²²). Сепак Судот сметал дека понекогаш за да се испочитуваат религиозните и филозофските убедувања на родителите (онака како што е наведено во член 2 од Протокол 1) учениците може да бидат ослободени од конкретни предмети. Така одредени ученици во основно училиште во Норвешка биле ослободени од предметот „Христијанство, религија и филозофија“ (*Folgerø and Others v. Norway*²³). Сепак претходно не создава автоматско правило кое би се применувало во секој случај. Така на пример Судот одлучил дека учениците не може да бидат иземени од посетување на задолжителниот предмет „сексуално образование“ односно да не учествуваат на планираните работилници на барање на нивните родители (*Dojan and Others v. Germany*²⁴).

Правото на образование значи повеќе нешта како пристап до одредени образовни институции кои постојат во одредно време, пренос на знаење како и остварување на профит од стекнатото знаење. Практично државата е должна да обезбедни право и на ефикасен пристап до високообразовните институции (*Şahin v. Turkey [GC]*²⁵).

---

¹⁶ Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark, Application Nos. 5095/71; 5920/72; 5926/72, judgment of 7 December 1976, para. 50

¹⁷ Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark, para. 53

¹⁸ Guide on Article 2 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights, Council of Europe, 2022, pg. 16

¹⁹ Konrad v. Germany (dec.), no. 35504/03, ECHR 2006-XIII

²⁰ Velyo Velev v. Bulgaria, no. 16032/07, ECHR 2014

²¹ Lee v. the United Kingdom [GC], no. 25289/94, 18 January 2001

²² Köse and Others v. Turkey (dec.), no. 26625/02, ECHR 2006-II

²³ Folgerø and Others v. Norway, no. 15472/02, ECHR 2007-III §§ 95-100

²⁴ Dojan and Others v. Germany (dec.), nos. 319/08 and 4 others, 13 September 2011

²⁵ Leyla Şahin v. Turkey [GC], no. 44774/98, ECHR 2005-XI, §§ 136-137

Во светлината на овие општи контури на член 2 од Протокол еден, можеби и не е изненадувачки што најголемиот дел од релевантната судска пракса се однесува на прашањето дали одреден дел од наставната програма или друг аспект од јавната образовна рамка е доволно објективна, критичка и плуралистичка или доколку се утврди дека наставата не е доволно плуралистичка, се поставува прашањето дали и до кој степен исклучоците - правилата што го олеснуваат исклучувањето на учениците од спорната настава - можат да функционираат како безбедносна мрежа²⁶.

Правото на образование не го гарантира и штити само задолжителното образование, неговиот опсег се проширува многу повеќе од тоа. Од неодамнешната пракса на Судот констатираме дека гаранцијата се однесува и на третиот циклус на студии. Во случајот *Telek v. Türkiye*²⁷ Судот утврди повреда на членот 2 од Протокол 1 на лица кои се жалеле дека им бил попречен пристапот до докторски студии и нивно продолжување поради арбитражно откажување на пасошите на апликантите. Судот нагласи дека повредата на овој член може да се однесува и на овие студии „со оглед на нивната клучна улога денес во спроведувањето и напредокот на научното истражување во сите области, специјализираните студии и напредните истражувања, како што се докторските студии, кои се составен дел на правото на образование“. Судот потенцираше дека „пристапот до високообразовните институции што постојат во одредено време е вродено во правото заштитено со првата реченица од член 2 од Протоколот бр.1 и наметнува обврска на земјите потписнички на Конвенцијата неоправдано да не го попречуваат правото на високо образование и дека оваа обврска се разликува, од обврската да се обезбеди безусловен пристап до таквите институции. Судот нагласи дека Конвенцијата како жив инструмент треба да биде интерпретирана во светлото на условите на денешницата и дека треба да биде интерпретирана на начин на кој нејзините заштитни мерки ќе се направат практични и ефективни, а не теоретски и илузорни. Во околностите на истиот случај, како резултат на укинувањето на нивните пасоши за значителен временски период, апликантите биле лишени од можноста да патуваат во странство со цел да го остварат своето право на образование. докторски студии на странски високообразовни установи на кои биле примени. . Во овој контекст, Судот во случајот *Telek v. Türkiye* ја нагласи централната улога што во моментот ја играат соработката и размената меѓу земјите во областа на образованието и истражувањето, особено во форма на мобилност на студентите и академскиот кадар, како суштински компоненти на високото образование и академското истражување во рамките на Советот на Европа. Во врска со ова, тој се повика на Конвенцијата за признавање на квалификациите за високото образование во европскиот регион²⁸, која се однесува на признавањето од страна на државите договорнички на студии, сертификати, дипломи и звања стекнати во друга земја од европскиот регион и која, во член VI.3, го утврдува принципот на признавање од страна на Страна на високообразовна квалификација издадена од друга Страна, што како последица наметнува пристап до понатамошни високообразовни студии и докторска подготовка. Имајќи го предвид горенаведеното, првата реченица од член 2 од Протоколот бр. 1 наметнува обврска на земјите-членки да не го попречуваат неоправдано остварувањето на правото на образование во форма на високо образование во високообразовните институции во странство. Во истиот случај Судот констатираше дека и без оглед на фактот дека апликантите имале пристап до домашни универзитети за да следат слична докторска програма и дека откажувањето на нивните пасоши траеше две години и осум месеци, неможноста на апликантите, како резултат на таа мерка да ги продолжат нивните докторски студии на странските универзитети на кои биле примени за такви студии претставувале неоправдано ограничување на нивното право на образование.

1.2. Органичувањата на пристапот на образование.

²⁶ Temperman, J. (2017) Parental Rights in Relation to Denominational Schooling under the European Convention on Human Rights, Religion and Human Rights 12, 142–152

²⁷ *Telek v. Türkiye* - 66763/17, 66767/17 and 15891/18, Judgment 21.3.2023

²⁸ STCE 165 - Convention sur la reconnaissance des qualifications relatives à l'enseignement supérieur dans la région européenne (coe.int)

Иако рестрикциите кон пристапот до образование не се наведени изречно никаде во член 2 од Протокол 1, сепак неспорен факт е дека истите постојат. Праксата на Европскиот суд за човекови права ни покажува дека овие ограничувања не мора по автоматизам да се спротивни со содржината на член 2 од Протокол 1 се додека истите се предвидливи и со нив се остваруваат легитимни цели. Сепак не постои прецизна листа со легитимни цели наведени во член 2 Протокол 1 (*Leyla Şahin v. Turkey*²⁹).

Едноставно, правото на образование не е апсолутно. Самиот факт што државата е таа која ја регулира образовната сфера и организационата поставеност во рамките на своите граници, значи дека истата ужива и определена маргина на процена. Секако, мора да постои и пропорционалност помеѓу предзмените мерки и целта која треба да се постигне.

Интересно е да се напомене дека член 2 од Протокол 1 не содржи одредби во однос на јазикот на кој би требало да биде овозможено образованието. Сепак, Судот за човекови права зазел став дека правото на образование треба да биде овозможено на националниот јазик на државата или на еден од националните јазици (*Belgian linguistic case*, § 3 of “the Law” part)³⁰.

Во однос на условите за упис во образовните установи се смета дека државата има право да наметне критериуми за упис на нови студенти. Се додека таквите услови се предвидливи и има определени транзициони мерки, истите не преставуваат повреда на пристапот до образование, поточно до образовните институции. Сепак ако ова не е случај може да станува збор за повреда на правото на образование. Значи, определени измени во условите за упис треба да се пропорционални на целата која се сака да се постигне а тоа да не значи фактичко оневозможување на правото на образование (*Altınay v. Turkey*³¹). Така на пример државата има право да го ограничи максимумот на години за студирање на конкретни студии како во случајот со олука на владата на Австрија за максимум седум годишни студии по медицина. Така, ограничувањето на студенти за пристап кон медицинско образование по истекот на седум години не се сметаше за повреда на правото на образование, односно повреда на пристапот кон образовни институции (*X. v. Austria*³²).

Во принцип, Судот смета дека правото на образование не значи по автоматизам и право на странци да влезат и да престојуваат во одредена држава (*Foreign Students v. the United Kingdom*³³).

Интересно е и да се разгледа прашањето за правото на образование на лица кои се осудени на ефективна казна затвор. Имено, осудените затвореници заради одредни дела се лишени единствено од правото на слобода за конкретно даден период. Оттука не смее да им се одземаат други права вклучително и правото на образование. Сепак претходново не значи и обврска за државата да организира конкретен вид на образование во самиот затвор. Од друга страна пак на затворениците треба да им биде овозможено користење на интернет и компјутери во контекст на остварување на правото на образование (*Mehmet Reşit Arslan and Orhan Bingöl v. Turkey*³⁴).

2. Дискриминаторски практики при остварување на правото на образование

Членот 14 од Конвенцијата го обезбедува правото да не се биде дискриминиран при „уживањето на правата и слободите утврдени во Конвенцијата“ и се гарантира еднаквост во уживањето на правата без никаква дискриминација засновано на наводните повреди предвидени согласно ЕКЧП. Кога Судот разгледува наводна повреда на членот 14, тоа го прави во врска со некое материјално право. Со оглед на фактот дека членот 14 целосно зависи од дискриминацијата што се заснова врз едно од материјалните права загарантирани со ЕКЧП, потребно е сеопфатно разбирање на правата што ги покрива ЕКЧП. Притоа материјалните права содржани во ЕКЧП

---

²⁹ Ibid, § 154

³⁰ Guide on Article 2 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights, Council of Europe, 2022, pg. 8

³¹ *Altınay v. Turkey*, no. 37222/04, 9 July 2013, §§ 56-61

³² *X. v. Austria*, no. 5492/72, Commission decision of 16 July 1973

³³ *Foreign Students v. the United Kingdom*, nos. 7671/76 and 14 others, Commission decision of 19 May 1977, Decisions and Reports (DR) 9

³⁴ *Mehmet Reşit Arslan and Orhan Bingöl v. Turkey*, nos. 47121/06 and 2 others, 18 June 2019

имаат исклучително широк опсег, вклучително и, на пример: правото на живот, правото на почитување на приватниот и семејниот живот, и слободата на мисла, совест и религија.

Иако праксата на Судот укажува на постоење директна и индиректна дискриминација, членот 14 не дава дефиниција за тоа што претставува директна дискриминација. Изразот „директна дискриминација“ опишува „разлика во третманот на лицата во аналогни или релевантно слични ситуации“ и „заснована на препознатлива карактеристика или „статус“³⁵. Според тоа, таа одредба бара лицата во слична ситуација да бидат третирани на еднаков начин.

Членот 2 од Протоколот бр. 1 на Конвенцијата содржи независно право на образование. Според тоа, Судот смета дека жалбите за дискриминација во контекст на образованието паѓаат во рамките на член 14³⁶. Ограничувања на правото на образование постојат иако не може да се најдат таксативно наведени ограничувања во член 2 од Протоколот бр. 1. Меѓутоа, какви било ограничувања не смеат да го скратат предметното право до тој степен да ја наруши суштината на правото и да му ја намали ефикасноста. Тие мора да бидат предвидливи за оние кои се засегнати и извршуваат легитимна цел, иако не постои исцрпна листа на „легитимни цели“ според член 2 од Протокол бр. 1³⁷. Секое ограничување на пристапот до него не смее, особено, да има ефект на создавање дискриминаторски систем што го прекршува членот 14 од Конвенцијата (*Ponomaryovi v. Bulgaria*³⁸). За разликата во третманот да не се смета за дискриминаторска, таа мора да има легитимна цел. За да се усогласи со член 14, постоењето на легитимна цел е недоволно. Разликата во третманот исто така мора да биде пропорционална. Така, кога Судот ги испитуваше промените на системот за пристап до универзитет, утврди повреда на член 14 земен заедно со член 2 од Протокол бр. 1, иако целта на тие промени беше брзо подобрување на квалитетот на високото образование. Судот сметаше дека поради непредвидливоста на неговата примена и поради недостатокот на какви било корективни мерки, спроведувањето на новиот систем не беше разумно пропорционално со таа цел³⁹.

Дискриминаторската практика може да оди во насока на различно постапување со лица во иста положба или неуспех да се постапуваат поинаку со лица во релевантно различни ситуации. Значи, не сите разлики во третманот - или неуспехот да се постапуваат поинаку со лица во релевантно различни ситуации - претставуваат дискриминација, туку само оние без „објективно и разумно оправдување“⁴⁰. При одлучувањето за случаи на дискриминација, Судот ќе го примени следниот тест: 1. Дали има разлика во третманот на лица во аналогни или релевантно слични ситуации – или неуспех да се постапува различно со лица во релевантно различни ситуации? 2. Ако е така, дали таквата разлика – или отсуството на разлика – објективно е оправдана? Особено, дали таа следи легитимна цел и дали употребените средства се разумно пропорционални со целта?

Судот појаснува дека елементите што ги карактеризираат различните ситуации и ја одредуваат нивната споредливост, мора да се проценат во светло на предметот, целта на спорната одредба и контекстот во кој се случува наводната дискриминација. Проценката на прашањето дали две лица или групи се или не се во споредлива ситуација за целите на анализа на различен третман и дискриминација е и специфична и контекстуална; може да се заснова само на објективни и проверливи елементи, а споредливите ситуации мора да серазгледуваат како целина, избегнувајќи изолирани или маргинални аспекти кои би ја направиле целата анализа вештачка⁴¹.

Во *Hugh Jordan v The United Kingdom*, Судот констатира дека доколку општа политика или мерка има несразмерно штетен ефект на одредена група, не е исклучена можноста токму тоа да се етикетира како дискриминација, без разлика што можеби таа политика или мерка не се првобитно насочени против групата.

³⁵ (*Biao v. Denmark* [GC], 2016, § 89; *Carson и Други против Обединетото Кралство* [GC], 2010, § 61; *D.H. and Others против Чешката Република* [GC], 2007, § 175;

³⁶ *Ponomaryovi v. Bulgaria*, no. 5335/05, ECHR 2011, §§ 48-49

³⁷ *Leyla Şahin v. Turkey* [GC], no. 44774/98, ECHR 2005-XI

³⁸ *Ponomaryovi v. Bulgaria*, no. 5335/05, ECHR 2011

³⁹ *Altınay v. Turkey*, no. 37222/04, 9 July 2013

⁴⁰ *Molla Salı против Грција* [GC], 2018, § 135; *Fabris v. Франција* [GC], 2013, § 56; *D.H. and Others против Чешката Република* [GC], 2007, § 175; *Hoogendijk против Холандија* (одлука), 2005 година

⁴¹ *Fábíán v. Hungary* [GC], no. 78117/13, 5 September 2017

Понатаму, целите наведени од владите за оправдување на различен третман или недостиг од таков, може да се сметаат за легитимни само доколку се воспостават одредени заштитни мерки, а задача на Судот е да испита дали таквите заштитни мерки постојат во секоја фаза од спроведувањето на мерките и дали тие се ефективни. На пример, привременото сместување на децата во одделна паралелка врз основа на тоа дека тие немаат соодветно познавање на јазикот на кој се изведува наставата во училиштето, како такво, не е автоматски спротивно на член 14 од Конвенцијата. Навистина, во одредени околности, ваквото сместување може да ја следи легитимната цел за прилагодување на образовниот систем на специфичните потреби на децата. Меѓутоа, кога таквата мерка непропорционално или дури исклучиво ги погодува припадниците на одредена етничка група, тогаш треба да се воспостават соодветни заштитни мерки⁴². Во случаите Сампанис и други против Грција⁴³ и Оршуш против Хрватска⁴⁴, Судот утврдил став дека одлуката за различниот третман на децата роми во образовниот систем мора да биде транспарентна и да се базира на јасни, дефинирани критериуми, а не само на етничката припадност. Недостигот на дискриминаторска намера е недоволно. Државите имаат позитивна обврска да преземат позитивни ефективни мерки против сегрегација (Лавида и други против Грција, § 73⁴⁵). Конвенцијата против дискриминација во образованието, донесена 1960 година од страна на Обединетите Нации дефинира дека, терминот „дискриминација“ вклучува секаква разлика, исклучување, ограничување или претпочитање што се заснова на раса, боја на кожа, пол, јазик, религија, политичко или друго мислење, национално или социјално потекло, економска состојба или раѓање, има цел или ефект да го поништи или наруши еднаквиот третман во образованието и особено да се лиши лице или група на лица од пристап до образование од кој било вид или на кое било ниво

Европскиот суд за човекови права има богата пракса на разгледување на случаи на дискриминација, а во врска со член 2 од Протокол 1 односно правото на образование. Согласно праксата, се трасира и патот на толкувањето на одредбите на Конвенцијата, во духот на адекватно отелотворување на права и гаранциите. Практиката која ја развил до сега во оваа област, главно, покрива три подрачја на најчеста дискриминација во областа на образованието, и тоа во случај на дискриминација поради етничко потекло, дискриминација поради административен статус и националност и дискриминација на лица со попреченост. Случаите на лицата со попреченост ретко се покренува пред Судот. Под Член 2 од Протоколот бр. 1 земен сам, поранешната Комисија заведе став дека секогаш кога е можно, деца со посебни потреби треба да растат заедно со другите деца на нивна возраст. Понатаму, земајќи го предвид административниот статус, асо оглед на важноста на средното образование, Судот утврди дека и дека условот ученици да плаќаат такси за нивното средно образование поради нивната националност и имиграциски статус претставува повреда на членот 14 од Конвенцијата прочитан во врска со Член 2 од Протокол бр.1⁴⁶. А во однос на етничкото потекло Судот во многу случаи се осврна на тешкотиите поврзани со образованието на децата Роми во голем број европски држави. Како резултат на нивната турбулентна историја и постојаното искоренување, Ромите станаа специфичен тип на обесправени и ранливи малцинства. Затоа тие бараат посебна заштита и оваа заштита се протега на сферата на образованието⁴⁷. Затоа подолу ќе дадеме и осврт на пресуда која се однесува на дискриминација на децата Роми во македонскиот образовен систем која утврди повреда на членови од Конвенцијата од страна на Република Северна Македонија.

2.1 Case study: *Elmazova and Others v. North Macedonia*

Случајот *Elmazova and Others v. North Macedonia*⁴⁸ се однесува на жалба поднесена за наводната сегрегација на ученици Роми во две државни основни училишта во Битола и во Штип. Во првиот случај (случајот во Битола) жалителите се повикале на тоа дека биле распределени во

---

⁴² Oršuš and Others v. Croatia [GC], no. 15766/03, ECHR 2010, § 157

⁴³ Sampanis and Others v. Greece, no. 32526/05, 5 June 2008, §89

⁴⁴ Oršuš and Others v. Croatia [GC], no. 15766/03, ECHR 2010, § 182

⁴⁵ Lavida and Others v. Greece, no. 7973/10, 30 May 2013

⁴⁶ Ponomaryovi v. Bulgaria, application no. 5335/05, judgement 21 June 2011

⁴⁷ D.H. and Others v. the Czech Republic [GC], § 205, D.H. and Others v. the Czech Republic [GC], § 205

⁴⁸ Elmazova and Others v. North Macedonia, Applications nos. 11811/20 and 13550/20, judgement 13 March 2023

училиште што наводно било исклучиво за Роми, а во вториот случај (во Штип) биле распределени во паралелки во кои сите ученици биле Роми. Апликантите се жалат за повреда на нивните права по член 2 од Протокол бр.1 и членот 14 од Европската конвенција за човекови права.

Првата жалба се однесува за сегрегација вршена во Битола, во учебната 2018/2019 година. Во согласност со важечкото законодавство секоја населба има свое назначено државно основно училиште кое е обврзано да ги прими децата кои живеат во неговиот реон (училиште со задолжителен прием)⁴⁹. Сепак, родителите имаат слобода да побараат нивното дете да биде примено во друго државно училиште по нивен избор, во истиот или друг реон, за што е потребна согласност од училиштето во кое детето сака да се запише (училиште-примател). Тие навеле дека децата Роми од Баир биле запишани во Г.С., за разлика од учениците од македонска етничка припадност од истиот или соседниот реон, кои биле запишани во Т.А. Второто училиште дозволувало префрлување ученици од Г.С. од македонска етничка припадност, но не и префрлување ученици од ромска етничка припадност. Во учебната 2018/2019 година, имало седум ученици Роми во Т.А. и пет ученици Македонци во Г.С. Спроведувањето на општинската одлука за реонизација на училиштата во пракса довело до сегрегација на Ромите во Г.С. Над 80 % од учениците во тоа училиште, познато како „ромско или циганско училиште“, биле Роми. На 12 ноември 2018 година, група на ученици Роми во Г.С. и нивните родители, вклучувајќи и деветнаесетмина од апликантите, поднеле барање за заштита на слободите и правата пред Уставниот суд со наводи за дискриминаторски практики и сегрегација во уживањето на нивното право на образование. На 12 ноември 2018 година, група на ученици Роми во Г.С. и нивните родители, вклучувајќи и деветнаесетмина од апликантите, поднеле барање за заштита на слободите и правата пред Уставниот суд со наводи за дискриминаторски практики и сегрегација во уживањето на нивното право на образование. побарале судот да утврди постоење на дискриминаторска практика и да ги задолжи засегнатите училишта, Министерството за образование и Општина Битола во иднина да ги спречат ваквите практики. Наводната сегрегација се одвивала од учебната 2011/12 година. на 18 септември 2019 година Уставниот суд заклучил дека „децата во населбата Баир посетуваат настава во две училишта кои се етнички поделени“. Сепак, судот утврдил дека статистичките податоци за етничкиот состав на паралелките во двете училишта не биле доволни за да се утврди сегрегација. Судот сметал дека процената на целокупниот општествен контекст е надвор од неговата надлежност, и дека апликантите не претставиле било какви факти или докази (како што се барања за префрлување или одлуки за одбивање на барањата) кои ја поткрепуваат нивната наводна неможност да се запишат во Т.А. и, соодветно на тоа, нивниот статус како жртви на расна дискриминација врз основа на нивното ромско потекло. Уставниот суд го отфрлил барањето за заштита на слободите и правата според членот 52 од Деловникот на Уставниот суд (види параграф 28 долу; одлука У.бр.132/2018 од 18 септември 2019 година, мнозинска одлука, доставена до адвокатот на подносителите на 12 декември 2019 година). Во заедничкото издвоено мислење, судиите С.М., О.К. и Н.А. навеле дека подносителите доставиле доволно докази кои ја прикажуваат разликата во третманот во Г.С. и Т.А. при остварување на правото на образование. На 4 февруари 2022 година, ЕЦПР пред Комисијата за спречување и заштита од дискриминација (државен орган воспоставен со Законот за спречување и заштита од дискриминација, во понатамошниот текст „Комисијата“) поднел претставка за сегрегација на учениците Роми во Г.С. во учебната година 2021/2022. На 13 април 2022 година, Комисијата донела мислење во кое утврдила дека индиректната дискриминација врз основа на етничка сегрегација претставува системски проблем во образовниот процес, кој произлегува од Законот за основно образование. Комисијата издала препорака до релевантните државни и локални власти и администрацијата на засегнатите училишта за обезбедување построго и поконзистентно почитување на одлуките за реонизација кои би ја намалиле сегрегацијата на Ромите. Таа препорака требало да се спроведе во рок од шест месеци под закана за покренување прекршочна постапка против одговорните лица.

⁴⁹ Закон за основното образование, „Службен весник на Република Македонија“ бр. 103/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012, 24/2013, 41/2014, 116/2014, 135/2014, 10/2015, 98/2015, 145/2015 и 30/2016

Втората апликација е за деца кои учат во државното основно училиште Г.Д. во Штип. На 30 октомври 2018 година и дополнувањата на 14 и 19 декември 2018 година, група на припадници на ромската етничка заедница, вклучувајќи триесет и тројца од апликантите, поднеле барање за заштита на слободите и правата пред Уставниот суд како жртви на сегрегација и дискриминација во остварување на правото на образование во однос на Г.Д. Тие навеле дека во учебните години 2017/2018 и 2018/2019, имало три паралелки во прво одделение, од кои две биле мешани, а една била исклучиво ромска (со по осумнаесет ученици во секоја). Тие истакнале жалбени наводи дека биле исклучени од редовното образование и, според тоа, немале исти можности како учениците кои не се Роми во однос на нивното понатамошно образование, вработување и интеграција во општеството. Побарале Уставниот суд да ја утврди сегрегацијата и да ги спречи релевантните државни, локални и училишни органи во преземањето понатамошни мерки кои би воделе кон дискриминација, имено сегрегацијата на Ромите во однос на нивното право на образование. На 25 септември 2019 година Уставниот суд донел мнозинска одлука, со која го отфрли барањето на подносителите според членот 52 од Деловникот на Уставниот суд. Судот дополнително заклучил дека не постоеле докази дека учениците Роми во „сегрегираниите“ паралелки трпеле третман различен од оној на учениците во мешаните паралелки, имено, дека добивале полошо образование. По претставка поднесена од страна на ЕЦПР во септември 2021 година, на 3 февруари 2022 година Комисијата донела мислење во кое утврдила дека индиректната дискриминација поради етничка сегрегација е системски проблем во образовниот процес кој произлегува од Законот за основно образование. Забележувајќи дека постоело „свесно одвојување на децата Роми од децата кои не се Роми“, Комисијата утврдила дека „контекстот може да има далекусежни последици не само за децата од ромска етничка припадност, туку и за децата кои не се Роми, бидејќи недостатокот на можности за децата од различни културни и етнички потекла да се интегрираат и да учат едни за други може во иднина да доведе до нетолеранција и дискриминација од страна на „посилната“ или побројната група“.

Европскиот суд за човекови права, разгледувајќи ги апликациите и одлучувајќи по нив, од домашната практика и право ги зел во предвид: Уставот, во делот на правата и обврските на Уставниот суд, потоа Законот за основно образование и реонизацијата која е спомената и бројот на ученици во паралелка, потоа Законот за спречување и заштита од дискриминација кој е на сила во релевантниот период. За начинот на покренување на ова прашање во домашната пракса, потоа Деловникот на Уставниот суд негова судска пракса. Од меѓународни инструменти земено се во предвид Европската конвенција против расизам и нетолеранција и Општата препорака бр. 13 на Европската комисија против расизам и нетолеранција за борба со антициганизмот и дискриминација на Ромите усвоена на 24 јуни 2011 година и дополнета на 1 декември 2020 година, Стразбур 2020 година, а особено одредбата со која се препорачува земјите да преземат итни мерки, вклучувајќи и правни и политички, за да ја сопрат сегрегацијата во училиштата на која се подложени децата Роми, и тие да се интегрираат во училишта каде што има ученици од мнозинското население. Разгледани се и годишни извештаи за 2011 и 2012 година на Народниот правобранител каде е споменато дека „... за жал, во државата сè уште постои сегрегација на учениците Роми кои, во одредени училишта“.

Со оглед на сличниот предмет на апликациите, Судот сметаше дека е соодветно да ги разгледа заеднички во единствена пресуда при што направи спојувањен апредметите и одлучи дека жалбите треба да се разгледуваат разгледуваат според членот 14, земен во врска со членот 12 од Протоколот бр. 1 (X and Y v. North Macedonia, бр. 173/17, § 64, 5 ноември 2020 година, и Memedov v. North Macedonia [Комитет], бр. 31016/17, § 32, 24 јуни 2021 година).

За предметот, Владата на Република Северна Македонија го оспорува статусот на жртва за апликантите, односно сметаше дека апликантите не можеле да тврдат дека се жртви на повреда на правата во рамките на значењето на членот 34 од Конвенцијата бидејќи нивните жалбени наводи се однесувале на општа ситуација во образованието и тие не претставиле конкретни докази дека биле директно засегнати од ситуацијата за која се жалеле, потоа дека правниот лек кој го употребиле апликантите не бил соодветен и не давал шанси за успех на нивните жалбени наводи бидејќи апликантите не претставиле никаков конкретен доказ за повредата за која се пожалиле. Исто така навеле дека ситуацијата за која се жалеле апликантите, вклучувајќи ги релевантните одлуки за реонизација, не произлегле од поединечно дејство преземено од страна на државен орган, туку од самото законодавство, па апликантите требало наместо тоа да побараат

од Уставниот суд да ја оцени уставноста и/или законитоста на релевантната регулаторна рамка. Според Владата, апликантите исто така пропуштиле да побараат судска заштита согласно Законот за спречување и заштита од дискриминација и се обратиле директно пред Уставниот суд без оглед на тоа дека второнаведената мерка била со супсидијарна природа и го претпоставувала претходното исцрпување на редовните правни лекови. Во оваа насока Владата тврди дека граѓанската постапка за обесштетување била поефективна и експедитивна со тоа што им нудела на апликантите можност да добијат надоместок доколку таа биде успешна, што не бил случајот со постапката пред Уставниот суд, којашто, доколку била успешна, ќе требало да се води постапка за барање надоместок пред граѓански суд, па приговара на неисцрпување на расположливите, ефикасни правни лекови. Дополнително се повикала на веќе покрената граѓанската тужба поднесена од страна на Хелсиншкиот комитет којашто, според Владата, направила апликациите да бидат преуранети (за исходот на тужбата во пресудата е наведено дека нема доставени информации).

Судот, во однос на прашањето за постоење статус на жртва на апликантите, согласно членот 34 од Конвенцијата, а повикувајќи се на претходна пракса, наведува дека решавачко е дали нивната ситуација може да се смета за слична на онаа на останатите малолетни апликанти во однос на поднесените наводи. Во однос на децата апликанти бр. 12 и 13 (апликација бр. 11811/20) Судот навел дека фактот дека овие деца биле распоредени во мешани паралелки во Г.С. не ја прави нивната ситуација суштински поразлична од останатите деца апликанти Роми во Г.С. Од овие причини, Судот смета дека децата апликанти во прашање можат да го заземат статусот на жртви на наводната повреда. Во однос на децата апликанти бр. 24 и 28 (апликација бр. 13550/20) кои биле распределени во мешани паралелки во Г.Д. утврди дека нивните жалбени наводи мора да се прогласат за недопуштени поради тоа што се *ratione personae* некомпатибилни со одредбите од Конвенцијата за намените на членот 35 став 3(a) и мора да бидат отфрлени во согласност со членот 35 став 4. Судот смета дека возрасните апликанти, кои се родители на малолетните ученици, многу од кои учествувале во постапката пред Уставниот суд во сопствено име и во име на нивните малолетни деца, го имаат правото да го осигураат образованието на своите деца во согласност со сопствените филозофски убедувања и имаат легитимен личен интерес да ја проследат обжалената ситуација до нејзин крај. Соодветно на ова, тие исто така можат да тврдат дека се жртви на наводната дискриминација, со исклучок на родителите на споменатите апликанти за кои се смета дека жалбените наводи се недопуштени.

Во однос на неисцрпувањето на домашните правни лекови, Судот забележува дека според законодавството на тужената држава и двата начини на обесштетување – граѓанската постапка и барањето за заштита на слободите и правата пред Уставниот суд – може да доведат до утврдување на дискриминација. Понатаму, и граѓанските судови и Уставниот суд имале овластување да носат одлуки кои се обврзувачки и извршни за јавните и приватните субјекти и да наредуваат мерки за антидискриминација. Накрај, и двата лека, доколку се успешни, можат да доведат до надомест на штета.

Во диспозитивот, Судот наведува дека дури и во отсуство на каква било дискриминаторска намера од страна на државата, сегрегацијата на децата Роми во Г.С. и Г.Д. во текот на разгледуваниот период не може да се смета за објективно и разумно оправдана со легитимна цел. Соодветно на тоа, Судот утврдил повреда на членот 14 од Конвенцијата земен во врска со членот 2 од Протоколот бр. 2 кон Конвенцијата и додели на секое од домаќинствата на апликантите (родителите и нивните малолетни деца) 1.200 евра како надоместок за нематеријална штета, плус било кој данок кој може да се наплати на таа сума. Исто така и нагласи дека мерките што треба да се преземат во контекст на овој случај мора да обезбедат крај на сегрегацијата на учениците Роми во Г.С. и Г.Д., како што е препорачано од Европската комисија против расизам и нетолеранција, Комисијата за спречување и заштита од дискриминација и Народниот правобранител.

Со оваа пресуда Судот преку едногласна и добро образложена пресуда, Судот ја осудува постојната сегрегација и појаснува дека државите имаат позитивна обврска да спроведат мерки за десегрегација што ќе „обезбедат крај на сегрегацијата“ (§ 89). Значајноста која се гледа од пресудата е што истата покажува промена на Судот од фокусот на проценката дали ситуациите на сегрегација во образованието се дискриминаторски според Конвенцијата кон фокус на позитивните обврски кои произлегуваат од мерките за сегрегација и десегрегација. Прашањето

што сега останува, е кога ќе се постигне целта да се стави крај на сегрегацијата? Едногласната пресуда во Елмазова и другите против Северна Македонија означува уште еден огромен чекор напред во забраната на сегрегацијата и гарантирањето на еднаквоста на сите ученици во образованието. Заедно со неодамнешниот случај *X and Others v. Albania*, овие пресуди го олеснија докажувањето на сегрегацијата, со прифаќање дека самото прикажување на прекумерно претставување е доволно за префрлање на товарот на докажување. Пресудата може дополнително да се поздрави за нејзиниот реализам во проценката на постоењето на сегрегација, спротивставувајќи ја преголемата застапеност на ученици Роми во едно училиште со многу хомогениот етнички состав на мнозинското училиште во истото сливно подрачје. Оваа пресуда покажува дека Судот навистина ја разбрал штетата од сегрегацијата и ќе заземе силен став во борбата против неа, истовремено насочувајќи ги земјите-членки кои се борат со ова сл ожено прашање. Има потенцијал да создаде (повеќе) еднакви можности за безброј деца.⁵⁰

Заклучок

Од претходно, несомнено се гледа огромната улога на правото на образование, односно правото на пристап до образование. Еден од најбитните акти кој го гарантира правото на образование на тлото на европскиот континент е Европската Конвенција за Човекови Права, поточн член 2 од Протокол 1. Истиот го гарантира индивидуалното право на образование на секој поединец на начин што создава обврска за државата за организирање на образовен систем. Сепак, иако државата е прилично автономна, таа не може да се стреми кон индоктринација што може да се смета како почитување на религиозните и филозофските убедувања на родителите.

Од претходно не треба да се стекне впечаток дека правото на образование е ограничено само на основното образование. Напротив, истото се однесува на сите други повиски форми на образование и дообразование за што сведоочи и големата судска пракса на Европскиот Суд за Човекови Права.

Треба да се напомене дека иако рестрикциите кон пристапот до образование не се наведени изречно никаде во член 2 од Протокол 1, сепак неспорен факт е дека истите постојат. Праксата на Европскиот суд за човекови права ни покажува дека овие ограничувања не мора по автоматизам да се спротивни со содржината на член 2 од Протокол 1 се додека истите се предвидливи и со нив се остваруваат легитимни цели. Секако, мора да постои и пропорционалност помеѓу преземаните мерки и целта која треба да се постигне. Член 2 од Протокол 1 не може да постои надвор од ЕКЧП. Така, член 14 од ЕКЧП го обезбедува правото да не се биде дискриминиран при „уживањето на правата и слободите утврдени во Конвенцијата“ и се гарантира еднаквост во уживањето на правата без никаква дискриминација засновано на наводните повреди предвидени согласно ЕКЧП. Праксата на Судот укажува на постоење директна и индиректна дискриминација иако членот 14 не дава дефиниција за тоа што претставува директна дискриминација.

Праксата на Судот е во насока на развивање практики и правила при толкувањето на одредбите на членот. Анализираниот пресуда за случајот *Elmazova and Others v. North Macedonia* укажува одредена промена на Судот од фокусот на проценката дали ситуациите на сегрегација во образованието се дискриминаторски според Конвенцијата, кон фокус на позитивните обврски кои произлегуваат од мерките за сегрегација и десегрегација. Едногласната пресуда во Елмазова и другите против Северна Македонија означува уште еден огромен чекор напред во забраната на сегрегацијата и гарантирањето на еднаквоста на сите ученици во образованието. Сепак, имплементацијата е онаа која е се уште заигрувачка и на која мора да се работи. Проблемите истакнати во пресудата се добро познати на јавноста и траат во континуитет долги години. Иако самата пресуда претставува една мала победа, вредна за егземплар кон нови, подобри практики, она кое останува да покаже времето е колку истата ќе придонесе кон поадекватно отелотворување на правото од членот 2 од Протокол 1, и ставот на Европскиот суд за човекови права.

---

⁵⁰ Vrancken, M., (2023) BEATING BROWN V. BOARD OF EDUCATION? OVERREPRESENTATION AND DESEGREGATION MEASURES IN ELMAZOVA AND OTHERS V. NORTH MACEDONIA, AVAILABLE AT <https://strasbourgovservers.com/2023/02/07/beating-brown-v-board-of-education-overrepresentation-and-desegregation-measures-in-elmazova-and-others-v-north-macedonia/>

Користена литература

Консултирани научни трудови

- Clarke, D. M. (1987). FREEDOM OF THOUGHT AND EDUCATIONAL RIGHTS IN THE EUROPEAN CONVENTION. Irish Jurist (1966-), 22(1)
- Guide on Article 2 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights (2022) Council of Europe
- Temperman, J. (2017) Parental Rights in Relation to Denominational Schooling under the European Convention on Human Rights, Religion and Human Rights 12
- Vrancken, M., (2023) BEATING BROWN V. BOARD OF EDUCATION? OVERREPRESENTATION AND DESEGREGATION MEASURES IN ELMAZOVA AND OTHERS V. NORTH MACEDONIA

Консултирани пресуди

- Campbell and Cosans v. The United Kingdom, application no. 7511/76; 7743/76 , judgement February 25th 1982
- D.H. and Others v. the Czech Republic [GC], § 205, D.H. and Others v. the Czech Republic [GC] Elmazova and Others v. North Macedonia, Applications nos. 11811/20 and 13550/20, judgement 13 march 2023
- Folgerø and Others v. Norway, no. 15472/02, ECHR 2007-III
- Foreign Students v. the United Kingdom, nos. 7671/76 and 14 others, Commission decision of 19 May 1977
- Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark, Application Nos. 5095/71; 5920/72; 5926/72, judgment of 7 December 1976
- Konrad v. Germany (dec.), no. 35504/03, ECHR 2006-XIII
- Köse and Others v. Turkey (dec.), no. 26625/02, ECHR 2006-II
- Leyla Sahin v Turkey, application no. 44774/98 judgement 2005
- Lonbay, J.,(1983) Rights in Education under the European Convention on Human Rights, The Modern Law Review, Vol. 46, No. 3
- Mehmet Reşit Arslan and Orhan Bingöl v. Turkey, nos. 47121/06 and 2 others, 18 June 2019
- Oršuš and Others v. Croatia [GC], no. 15766/03, ECHR 2010
- Ponomaryovi v. Bulgaria, application no. 5335/05, judgement 21 june 2011
- Velyo Velev v. Bulgaria, no. 16032/07, ECHR 2014
- Timishev v. Russia, nos. 55762/00 and 55974/00, ECHR 2005-XII, § 64
- Dojan and Others v. Germany (dec.), nos. 319/08 and 4 others, 13 September 2011
- X. v. Austria, no. 5492/72, Commission decision of 16 July 1973
- Lee v. the United Kingdom [GC], no. 25289/94, 18 January 2001
- Sampanis and Others v. Greece, no. 32526/05, 5 June 2008
- Lavida and Others v. Greece, no. 7973/10, 30 May 2013
- Altınay v. Turkey, no. 37222/04, 9 July 2013
- Çam v. Turkey, no. 51500/08, 23 February 2016
- Fábián v. Hungary [GC], no. 78117/13, 5 September 2017
- Telek v. Türkiye - 66763/17, 66767/17 and 15891/18, Judgment 21.3.2023

Консултирани интернет извори

- <http://www.jstor.org/stable/44027194>
- <https://bezomrazno.mk/wp-content/uploads/2013/10/Univerzalna-deklaracija-za-pravata-na-covekot.pdf>
- <https://rm.coe.int/168007f2de>

<https://strasbourgobservers.com/2023/02/07/beatng-brown-v-board-of-education-overrepresentation-and-desegregation-measures-in-elmazova-and-others-v-north-macedonia/>
<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=009>
<https://www.coe.int/mk/web/compass/convention-on-the-rights-of-the-child>
<https://www.coe.int/mk/web/compass/international-covenant-on-economic-social-and-cultural-rights>
https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf